

**ULTIMA NOAPTE DE DRAGOSTE,
ÎNTÂIA NOAPTE DE RĂZBOI**

Volumul 1

AGORA

CUPRINS*Volumul 1*

<i>La Piatra Craiului, în munte</i>	<i>5</i>
<i>Diagonalele unui testament</i>	<i>16</i>
<i>E tot filosofie... ..</i>	<i>53</i>
<i>Asta-i rochia albastră</i>	<i>90</i>
<i>Între oglinzi paralele</i>	<i>107</i>
<i>Ultima noapte de dragoste</i>	<i>135</i>

Textul romanului este reprodus după ultima ediție
apărută sub supravegherea autorului.

Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*,
București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955. 1955.

Romanul se publică în două volume, așa cum a apărut în prima ediție,
la 8 noiembrie 1930.

Textul a fost adaptat normelor ortografice în vigoare azi,
aprobate de Academia Română

Tabel cronologic de Florica Ichim

Editor: Valeria Filimon

Coordonare grafică:
Liviu Constantin Chișcariu

Copertă:
Carmen Lucaci

Redactor:
Crina Dumitrescu

Tehnoredactor:
Daniela Ioana Chișcariu

Copyright © Editura AGORA, București 2012

Copyright text © Florica Ichim

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate în exclusivitate
Editurii AGORA București

Orice reproducere, integrală sau parțială, prin orice procedeu, a textu-
lui conținut în prezentul volum este strict interzisă.

ISBN: 978-606-8391-07-6

LA PIATRA CRAIULUI, ÎN MUNTE

În primăvara anului 1916, ca sublocotenent proaspăt, întâia dată concentrat, luasem parte, cu un regiment de infanterie din Capitală, la fortificarea văii Prahovei, între Bușteni și Predeal. Niște șanțulețe ca pentru scurgere de apă, acoperite ici și colo cu ramuri și frunziș, întărite cu pământ ca de un lat de mână, erau botezate de noi tranșee și apărau un front de vreo zece kilometri.

În fața lor, câteva dreptunghiuri de rețele și „gropi de lup” erau menite să sporească fortificațiile noastre. Toate capetele acestea de tranșee, risipite ici-colo, supraveghind șoseaua (?) de pe boturi de deal, nu făceau, puse cap la cap, un kilometru. Zece porci țigănești, cu boturi puternice, ar fi râmat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei, cu rețele de sârmă și cu „gropi de lup” cu tot. (Gropile astea de lup erau niște gropi cât cele pe care le fac, jucându-se, copiii în nisip, iar în fund aveau bătut câte un mic țaruș, ascuțit apoi ca o țeapă în sus.) După socotelile Mare-lui Stat-Major român din 1916 – adică din timpul bătăliei de la Verdun – dușmanul care venea la atac avea să calce, din nebăgare de seamă, în aceste gropi și să se împungă în țepi, fie în talpă, fie în spate. Despre „valea fortificată” a Prahovei vorbea cu respect toată țara: Parlamentul, partidele politice și presa. Ca să nu poată fi văzute din tren aceste realizări misterioase, vagoanele nu circulau decât cu perdelele trase, sau, dacă nu erau perdele, cu geamurile mânjite cu vopsea albă, iar de la Sinaia, pe fiecare culoar, erau santinele cu baioneta la armă¹.

¹ E perfect adevărat că în timpul luptelor de mai târziu, nici unui comandant de companie nu i-a trăsnet prin cap să ocupe aceste tranșee, care parodiau în mic satele lui Potemkin, mai ales că nemții nu s-au simțit obligați să vie pe șosea, ca să poată fi vânați cu pușca, ci au ocupat dealurile împădurite negru și clăbuceturile cu pășuni verzi-gălbui (*n.a.*).

La 10 mai, în același an, eram mutat în regimentul XX, care, de un an și mai bine, se găsea pe frontieră, deasupra Dâmbovicioarei în munți, tot pentru acoperire și fortificații. Aci, aceeași glumă: câteva sute de metri de tranșee-jucării erau menite să illustreze principiile tactice ale armatei române de neînvinc. Frontul de acoperire al batalionului nostru se întindea pe vreo zece-cincisprezece kilometri de frontieră, către vama Giuvala în dreapta, iar spre stânga până la domul alb, de piatră, al culmii Piatra Craiului. Noi „fortificasem” însă, cu trei sute de metri de tranșee, ca mai sus, dar fără gropi de lup, numai bătătura de iarbă verde dintre căsuța care ne slujea de popotă și căsuța unde locuia comandantul de batalion. Firește că dacă vreun nefericit s-ar fi rătăcit pe aci „să vadă” întăriturile noastre, ar fi fost arestat și probabil executat ca un spion.

În realitate, vremea se trecea cu instrucție într-o poiană mai mărișoară, cu asalturi eroice, care nu erau departe de jocurile de copii din mahalaua Oborului, când ne împărțeam în români și turci și năvăleam urlând unii într-alții. Știu bine că în acest timp se dădeau asigurări în Parlamentul țării că „suntem bine pregătiți”, că în doi ani de neutralitate „armamentul a fost pus la punct”, iar anumite persoane își luau răspunderea afirmării că suntem gata „până la ultimul nasture, până la ultimul cartuș”, iar cu știința luptei până la cucerirea oricărei poziții, fie ea socotită ca inexpugnabilă.

Pentru ceilalți, poate că această vilegiatură militară n-ar fi fost prea mult dezagreabilă. Camarazii erau oameni cumsecade, care își credeau la necaz. Prânzurile și cinele luate laolaltă, în odăița scundă a popotei, treceau potolit, între mâncăruri de birt mic, tărgă-nate convorbiri despre amărăciunile concentrării prea îndelungate, despre intrigile de la comanda regimentului, despre cele mai bune sfaturi pentru pregătirea murăturilor și a borșului, menite să fie trimise prin scrisori acasă și, în zile mai de seamă, despre partidele politice ale țării, când cei care citeau gazeta în fiecare zi aveau prilej să strălucească prin comunicări inedite.

Pentru mine însă această concentrare era o lungă deznădejde. De multe ori seara, la popotă, era destul un singur cuvânt ca să trezească răscoliri și să întărească dureri amorțite. E îngrozitoare uneori această putere a unei singure propozițiuni, în timpul unei

convorbiri normale, ca să pornească dintr-o dată măcinarea sufletească, așa cum din zecile de combinații cu șapte litere ale unui lacăt secret, una singură deschide spre interior. În asemenea împrejurări, nopțile mi le petreceam în lungi insomnii, uscate și mistuitoare.

La drept vorbind însă, în astă-seară, nu atât discuția, care nu mai era o simplă aluzie, m-a aruncat în halul acesta de răscolire, ba era chiar prea directă ca să mai fie atât de otrăvitoare, cât încercarea neizbutită, pe lângă comandantul batalionului, de a obține o permisie la Câmpulung.

„Popota”, unde suntem acum, e într-o odaie mică, sătească, mai sus decât toate satele românești din munte. E abia mai mare ca o colibă, văruiată în alb, cu două paturi înguste la perete, acoperite cu velnițe vechi, și care acum ne slujesc și drept scaune de masă. O lampă de „gaz” dă o lumină gălbuie, aproape la fel de leșinată ca a vinului, din paharele mari de apă, de dinainte. Masa e, firește, de brad, ca la cârciumile de drum mare și acoperită cu pânză țărănească. Cum fiecare ofițer are tacâmul lui de acasă, ales cu dinadins de proastă calitate, „că se pierde”, avem dinainte o împerechere de farfurii, cuțite și pahare, adunate parcă de prin bălci. Toți cei paisprezece ofițeri ai batalionului de acoperire suntem îngrămădiți aci și, în așteptarea cafelelor, se continuă, fără ca nimeni să se sinchisească de fumăria în care ne găsim, discuția începută o dată cu masa și iscată de o gazetă adusă de la aprovizionare.

Întâmplarea e între cele obișnuite, iar discuția e la fel cu toate discuțiile literare, filosofice, artistice, politice, militare, religioase ale oamenilor care, în saloane, în restaurante, în tren, în sala de așteptare a dentistului, „își spun părerea lor” cu convingerea neînduplecată și matematică cu care larvele își țes în jur gogoși.

Un proces dezbătut la Curtea-cu-jurați din București a sfârșit printr-o achitare, pățimaș comentată. Un bărbat din așa-zisa societate bună și-a ucis nevasta necredincioasă și a fost absolvit de vină de către judecătorii lui.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, fără să fie din Ardeal, voinic, cu mustața bălaie, regulată ca insigna de pe șapca cheferistă, ceva mai mare însă, aproba fără codire hotărârea juraților...

– Domnule, nevasta trebuie să fie nevastă și casa, casă. Dacă-iarde de altele, să nu se mărite. Ai copii, ai necazuri, muncești ca un câine și ea să-și facă de cap?... Ei, asta nu... Dacă eram jurat, și eu îl achitam.

Căpitanul Dimiu e un conformist. Întârziat mult în grad, om cu rosturi gospodărești, nu și-ar permite să poarte la vârsta lui chipui franțuzesc, moale, turtit, așa cum poartă căpitanii tineri, ci a rămas la modelul „Regele Carol I”, înalt, rigid ca de carton (că așa și era), teșit la spate numai.

Mai surprinzător părea că opinia contrară era susținută de căpitanul Corabu, tânăr și crunt ofițer, cu școală germană, justițiar neînduplecabil, „spaima regimentului”. Acum era de nerecunoscut. Păstra asprimea frazei scurte, dar sentimentele acestea de apărător al dragostei nu i le bănuise nimeni, niciodată.

– Cu ce drept să ucizi o femeie care nu te mai iubește? N-ai decât să te desparți. Dragostea-i frumoasă tocmai pentru că nu poate cunoaște nici o silnicie. E preferință sinceră. Nu poți să-mi impui să te iubesc cu sila.

Căpitanul Floroiu, puțintel, delicat și cu fața blondă-șters, îmbătrânită înainte de vreme, era de aceeași părere.

– Cum poți să ai cruzimea să siluiești sufletul unei femei? Dreptul la dragoste e sfânt, domnule... Da, da... și aci lungea mult, cu capul întors a necaz, în profil, pe cei doi „a”. Îți spun eu... ori-când... unei femei trebuie să-i fie îngăduit să-și caute fericirea.

Și toți ceilalți, tineri sau mai bătrâni, lăsând ca discuția să fie dusă cum se cuvine de către superiori, erau, de altfel, de aceeași părere.

Aș fi vrut totuși să spun și eu două vorbe. Simplismul convins al acestei discuții mă făcea să surâd nervos, căci se suprapunea celor înveninate din mine, ca în revistele ilustrate prost, unde roșul cade alături de conturul negru. Dar fiindcă vorbeam încet, nu eram auzit, și cum începeam fraza, câte o voce mai puternică mi-o lua cu hotărâre și pasiune înainte.

Ar fi drept să arăt că nu numai în saloane, în tren, la restaurant se discuta așa. În literatură, de pildă, și în teatru era același lucru. Nu numai romanele, dar toate piesele așa-zise bulevardiere, mult

la modă pe atunci, nu proclamau decât „dreptul la iubire”, și în privința asta erau noi și revoluționare, față de piesele care proclamau în vremuri prăfuite: Ucide-o!... Îndeosebi era jucat, pe toate scenele din lume, un tânăr francez, ale cărui eroine „poetice”, elocvente, cu părul despletit și umerii goi, într-un decor de lux și muzică, își căutau „fericirea” trecând peste orice, târâte de patimă. Femeile din toate capitalele plângeau, înduioșate până la mistuire de neînțelegerea bărbaților brutali din piesă, incapabili să simtă frumusețea sublimă a iubirii.

Cum teatrul, mai cu seamă prin dialogul lui, care trebuia să dea „iluzia vieții” (presărat doar cu vorbe de spirit ici și colo), se obligase să dea deci imaginea exactă a publicului și a convorbirilor lui, publicul, la rândul său, împrumuta din scenă fraze și formule gata, și astfel, în baza unui principiu pe care, prin analogie, l-am putea numi al mentalităților comunicante, se stabilise o adevărată nivelare între autori și spectatori.

– Nu știu, domnule – filosofă cu resemnare căpitanul Dimiu, stând mare, dar cuminte ca o fată, la masă – mie mi se pare că nevasta nu trebuie să-și facă de cap... mai e și obrazul omului în joc. Și dădu ordonanței șervetul împăturit cu grijă și chibzuală. Surâd călduț căpitanului, și pentru că are dreptate, și pentru că am nevoie de bunăvoința lui. Pândesc cu suflet de slugă momentul să-i cer o favoare.

– Domnule căpitan – căci căpitanul Floroiu era ceva mai nou în grad decât comandantul de batalion – admiți dumneata, te rog spune, admiți dumneata să ucizi o femeie care-ți declară că nu te poate iubi? Ei, cum vine asta?

– Nu știu cum vine, dar eu aș achita pe cel care și-a omorât nevasta din pricină că ea și-a părăsit bărbatul și copiii.

Am surâs din nou mios și aprobator. Știu cât plectiseau pe camarazii mei aceste încercări care adulmecau bunăvoința comandantului, dar era peste puterile mele. Mă oferisem în ajun să execut cu plutonul o săpătură pe care alții nu o izbutiseră și această ofertă a mea îi dezgustase. Înțelegeam limpede, ca prin sticla asta, dar ce puteam face? În mine era o foială de șerpi, care ajungea deasupra numai într-un surâs, înseriat vieții militarești.

Am crezut acum că e momentul propice și – în șoaptă bâlbâită, jucându-mă cu furculița și cuțitul, să nu trădez emoția de moarte care mă gătuia – i-am repetat cererea din ajun.

– Domnule căpitan... știți... vă rugasem... am la Câmpulung... Trebuie să fiu mâine seară acolo. Știți, azi am aranjat cu serviciul...

Îmi pluteau vorbele nesigure, dezarticulate, ca avioanele de hârtie albă, pe care le aruncă, prin cameră, copiii, jucându-se.

S-a întors spre mine cu un aer de negustoreasă acră și plictisită:

– Domnule sublocotenent – cu un „domnule“ trântit – ți-am spus că nu se poate, nu o dată, de zece ori. Nu se poate, și nu se poate... Aici nu sunt nici eu de capul meu.

Am devenit livid și am surâs ca un câine lovit, cerând parcă scuze că înghit puneri la punct atât de grave.

Dar peste câteva clipe m-a cuprins o ură amară și seacă împotriva tuturor. Prostia pe care o vedeam mi-a devenit insuportabilă, pripit, ca o încălzire și o iritație a pielii pe tot corpul. Nu așteptam decât să izbucnesc... Pândeam un prilej, o cotitură de frază sau un gest, ca să intervin cu o aruncătură de grenadă. Totdeauna, insuccesul mă face în stare să comit, după el, o serie interminabilă de greșeli, ca un jucător la ruletă, care, încercând să se refacă, mizează mereu în contratimp: de două-trei ori pe rând roșu și trece apoi pe negru, tocmai când acesta nu mai iese, revine, și așa la nesfârșit, cu îndârjire. Sunt în stare să fac față, cu un sânge rece neobișnuit, chiar întâmplărilor extraordinare, pot transforma însă mici incidente în adevărate catastrofe, din cauza unui singur moment contradictoriu.

Eram acum destul de lucid ca să-mi dau seama că sunt aproape în pragul unei nenorociri, căci în asemenea împrejurări consiliile de război sunt, ca și regulamentele, necruțătoare și dau pedepse absolut disproportionale – douăzeci de ani de muncă silnică pentru o palmă dată superiorului, de pildă – dar în același timp mă simțeam evadat din mine însumi, căzut ca pe un povârniș prăpăstios.

– Corabule, ascultă-mă ce-ți spun... Asta-i părerea mea cel puțin. Cum? admiti dumneata ca să... că așa vine, nu-i așa? – și aci întoarse capul ca să găsească măcar o aprobare inițială, dar nu mi-a

întâlnit decât privirea tăioasă – în sfârșit, nu-i așa? ca să-și lase casa și copiii, să-ți spună „alivooar, stimabile“ și tu să nu-i rupi picioarele?... Ba să faci și pe delicatu! „Noroc și să fie de-a bună, cucoană.“

– Domnule căpitan – căci Corabu nu numai că era mult mai nou, dar îi era acum și subaltern – eu vă întreb încă o dată: Admitiți dumneavoastră dragoste cu sila? Dacă o femeie zice „nu-mi mai placi... să ne despărțim“... Poți dumneata să spui: „nu... ești condamnată pe toată viața, n-ai drept să divorțezi...“ Da?

– Ei bine, dacă e vorba de o despărțire în regulă, atunci e altceva, firește. Eu nu vorbesc de divorț... eu zic de femeia care-și înșală bărbatul.

Am intervenit nervos și aproape șuierat... Atât de viu și ca mimică, încât toți s-au întors spre mine.

– Nu, nici atunci.

Și am reluat mai scăzut, demascându-mi premeditarea, acum când toți mă priveau uimiți.

– Discuția dumneavoastră e copilăroasă și primară. Nu cunoașteți nimic din psihologia dragostei. Folosiți un material nediferențiat.

Dacă aș fi spus asta ca opinie obiectivă, oamenii ar fi acceptat-o, poate, dar era în tonul meu, în ostentația neologismelor, o nuanță de jignire și dispreț, încât toți m-au privit mirați, nedepriși cu atitudinii atât de puțin militarești, iar căpitanul Corabu, întărâtat, dar stăpânin-du-se, s-a întors spre mine cu un fel de mică solemnitate acră de magistrat.

– Cum, domnule, dacă o femeie zice: „nu mai vreau“, dumneata zici: „ba da, să vrei?“ Hăi?

– Dacă e vorba de o simplă împreunare, da... are drept să zică: nu mai vreau... Dar iubirea e altceva. Iar dacă nu știți ce e, puteți, cu noțiunile dumneavoastră cumpărate și vândute cu toptanul: „așa am auzit... așa vând“, să dezbateți toată viața, că tot nu ajungeți la nimic. Și privind-i disprețuitor: Discutați mai bine ceea ce vă pricepeți.

Au tresărit toți și apoi au rămas încremeniți de nedumerire, ca și când din tavan s-ar fi desprins și ar fi căzut în mijlocul mesei, peste farfurii și pahare, o cobra încolăcită și împăiată. Izbucnirea

evenimentele care se petrec concomitent cu povestea lor, ca într-un jurnal intim, și pornește în căutarea timpului pierdut. Titlul marelui roman al lui Marcel Proust nu e fără legătură cu natura prozei lui Camil Petrescu în capitolele doi-cinci din prima parte. Celelalte capitole sunt și ele îndeajuns de proustiene (primul și ultimul din partea întâi, toate cele șase din partea a doua), în primul rând pentru felul foarte personal și subiectiv al perspectivei.

Ultima noapte de dragoste, adică întâia parte, e confesiunea pătimasă a unui bărbat gelos. O istorie relativ banală și absolut burgheză. [...] Vă avertizez că, odată cu acest roman al lui Camil Petrescu, nu mai e deloc obligatoriu să putem răspunde la toate întrebările care ne trec prin cap, așa cum o facem când citim romanele *dorice*. Romanele lui Camil Petrescu aparțin tipului *ionic*, cuvânt inventat de mine spre a marca un mai mare grad de incertitudine a evenimentelor și a psihologiei personajelor.

Întâia noapte de război, adică a doua parte a romanului, e un adevărat jurnal de front. Ștefan Gheorghidiu s-a despărțit de Ela, de tot trecutul, cum spune el însuși, și se află pe front, în linia întâi, undeva între Câmpulung-Muscel și Bran, drum de munte, pe care-l străbate de mai multe ori. Camil Petrescu însuși a participat la această fază a războiului dintre 1916 și 1918, pierzându-și, din cauza bubuiturilor artileriei, auzul. [...] Romanul lui Camil Petrescu preferă o perspectivă așa-zicând banală: războiul nu înseamnă nici bătălii sângeroase la baionetă, nici munți de cadavre, ci lucruri mult mai simple și umane din viața de zi cu zi a ofițerilor, care vorbesc vrute și nevrute la popotă, suferă de dureri de stomac sau de frig și uneori, destul de des, mor sfârtecați de un obuz. Asta nu înseamnă că războiul e mai puțin oribil, nici că romancierul ar voi să-i estompeze acest caracter. Înseamnă doar că romancierul e de părere că oribilul nu trebuie căutat în latura excepțională a realității, ci în aceea banală.

La noi, nimeni n-a mai privit războiul mondial în această perspectivă, nici Liviu Rebreanu, nici Mihail Sadoveanu, nici Cezar Petrescu, nici Felix Aderca. E o întrebare dacă scriitorii străini au făcut-o înainte de celebrul roman al lui Erich Maria Remarque, *Pe frontul de vest, nimic nou*. [...] Camil Petrescu e de părere, el, că romanul de iubire ori de război, trebuie să privească în ochi realitatea cea mai obișnuită. Evoluția genului îi va da dreptate.» (Nicolae Manolescu, *În căutarea timpului pierdut*, prefață la vol. *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, editura Curtea veche, București, 2009.)

Valeria FILIMON

CUPRINS

Volumul 2

<i>Întâia noapte de război</i>	3
<i>Fata cu obraz verde, la Vulcan</i>	30
<i>Întâmplări pe apa Oltului</i>	35
<i>Post înaintat la Cohalm</i>	45
<i>Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu</i>	68
„ <i>Wer Kann Rumänien Retten?</i> “	91
<i>Comunicat apocrif</i>	117
Postfață	
<i>Cuvânt după un sfert de veac</i>	128
Tabel cronologic.....	140
Opinii critice.....	161

Editor: Valeria Filimon

Coordonare grafică:

Liviu Constantin Chișcariu

Copyright © Editura AGORA, București 2012

Copyright text © Florica Ichim

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate în exclusivitate

Editurii AGORA București

Orice reproducere, integrală sau parțială, prin orice procedeu,

a textului conținut în prezentul volum este strict interzisă.

ÎNTÂIA NOAPTE DE RĂZBOI

Timp de o oră e în tabără o învâlmășeală de neînchipuit. Plutonierii majori se împart în zece, aleargă de colo până colo, înjură, strigă, aruncă efecte de tot soiul în brațele oamenilor. Mi se pare că totul merge însă prea încet, că nimeni nu va fi gata la ora ordonată. O parte din oameni s-au aliniat pe companii în fața bordeielor și primesc, răcniți pe nume de gradați, bocanci. Unii încearcă o veselie străpezită, la care alții surâd ca niște bolnavi. Gândul că la ora opt seara deschid focul, că în două ore, care totuși vor trece, așa cum au trecut de atâtea ori în viața mea, cum au trecut când așteptam într-o gară, când așteptam la birou, cum aștepti după-amiaza o vizită, mă sfârșește ca o febră uscată. Faptul că voi năvăli, ca în cărțile de citire, împotriva unor tranșee înțesate de armată dușmană, că voi fi sub baraje de artilerie, mă uluiește, pare scris de o mână nevăzută.

De patruzeci de ani n-a mai fost război, cărțile de citire s-au oprit la pagina de la 77 și acum eu deschid focul. Mi se pare asta una dintre acele coincidențe ciudate, mari cât un orizont.

Ofițerii sunt toți mult mai tăcuți decât trupa. Căpitanul Floroiu, mic, blond, cu fața lui îmbătrânită înainte de vreme, mă îndeamnă să las oamenii în grija plutonierilor și să-mi fac bagajele.

Mi se pare o enormitate, ceva absolut fără sens.

Bagajele? Mai am eu nevoie de bagaje? Dar după primele cinci minute de luptă, voi mai fi oare în viață?

– Nu se știe, cine are zile scapă.

– Domnule căpitan, voi scăpa la opt și cinci, la nouă, voi trăi poate până la ora zece diseară... Dar crezi că vom mai vedea noi soarele de mâine?

Tace înfiorat de gânduri și, pe urmă:

– Scrie vreo scrisoare, și își urmează ața gândului din el.

Cui să scriu? Toți ai mei s-au depărtat în clipa asta, efectiv, la zecile și sutele de kilometri unde sunt. Nu-i voi mai vedea niciodată, ca pe locuitorii Norvegiei, ai Perului, ai Sidneyului, despre care știu că există totuși.

Îmi arde întreg corpul, e un neastâmpăr al trupului care contrastează cu liniștea și egalitatea imensă a gândurilor mele. Nu mai pot sta în loc, bănuind că diseară nu vom putea fi gata. Mă voi duce și-acasă, în odăița mea, căci, deși sunt înfrigurat și grăbit, n-am ce face.

În fața casei, Ioana cu cei doi copilași ai ei s-au rânduie ca la intrarea în biserică, iar micuții îmi strigă cu mânuțele căzute jos, cu glas înlăcrimat:

– Să trăiți, domnule...

Încremenesc: „Să trăiesc?” Ce sens de început de veac are vorba asta acum...?

Cum o să trăiesc diseară prin focuri de infanterie, prin lupte de baionetă, prin sute de explozii de obuze? Le dau bani și ei îmi sărută mâna, aci în munte, în asfințitul soarelui de vară. Niciodată n-am acceptat dovezi de acestea de respect și prietenie. M-au jignit, dar acum îi strâng la piept pe copiii aceștia, ca pe niște pui de pasăre.

– Dumitre, pune tot ce avem în lada de bagaje. Bagă de seamă!

– Am și încărcat lada, don sublocotenent.

S-a iscat parcă, străin de mine, un fluid care îmi ia înainte, oriunde merg. Doar la cincizeci de pași, dincolo, la ei nici un semn. E tot duminică și după-amiază goală și leneșă care stă în loc.

– ...dar au mai rămas lucruri... Ce facem cu ele?

– Lasă-le Ioanei aici.

– Nu puneți bocancii? Cum o să rămâneți așa?

Sunt îmbrăcat în aceeași bluză ușoară, pantaloni de raitcort și ghete de șevro subțire, cu moletiere.

Cum am fost ieri la Câmpulung.

– Nu, Dumitre, rămân așa. Până la ora zece e destul și așa... Îmi fulgeră o clipă prin minte să fug la Câmpulung, să am o explicație cu nevastă-mea. Risc cel mult să fiu împușcat!... Tot voi muri la noapte...

Ce să-mi explice? Ce importanță mai au pentru mine lămuririle ei? Tot ce a fost aseară, absolut tot, e parcă numai văzut și înțeles de mine, nu și simțit, așa cum anestezia locală te lasă să vezi toată operația, să simți izbitura și tăietura bisturiului, dar să nu ai nici o durere. Din oamenii aceia, din lumea lor cu bucurii și deznădejdi, cu permise și aniversări, care era și lumea mea, m-am desprins odată cu camarazii mei – ca pe un vas nevăzut. De câteva zeci de minute, o parte dintre noi suntem morți, efectiv în starea unor condamnați cărora li s-a respins cererea de grațiere, în ajun.

Acum oamenii de aici, blestemații în uniformă, îmi sunt singurii aproape și sunt mai aproape de ei decât de mama și de surorile mele.

Orgoliului meu i se pune acum, de altfel, și o altă problemă. Nu pot să dezertez, căci, mai ales, n-aș vrea să existe pe lume o experiență definitivă, ca aceea pe care o voi face, de la care să lipsesc, mai exact, să lipsească ea din întregul meu sufletesc. Ar avea față de mine, cei care au fost acolo, o superioritate, care mi se pare inacceptabilă. Ar constitui pentru mine o limitare. Îmi putusem permite atâtea gesturi până acum, pentru că aveam un motiv și o scuză: căutam o verificare și o identificare a eului meu. Cu un eu limitat, în infinitul lumii, nici un punct de vedere, nici o stabilire de raporturi nu mai era posibilă, și deci nici o putință de realizare sufletească. O asemenea carență, de nereparat, ar fi fost și o descalificare. Conștiința mea îmi permitea aseară să ucid, să mă judec deasupra legilor, pentru că nu aveam să-mi reproșez, în sistemul meu sufletesc, nimic, dar tocmai de aceea nu-mi permite lașitatea de a evita un pericol, pe care soldații cei mulți nu-l puteau evita. Lipsit de orice talent, în lumea asta muritoare, fără să cred în Dumnezeu, nu m-aș fi putut realiza – și am încercat-o – decât într-o dragoste absolută. M-am înșelat o dată, aș mai putea încă încerca, din nou, de aceea nu vreau să fiu scăzut, de la început chiar, față de femei, prin nici o lipsă în organismul sufletesc.

Mă grăbesc spre magazia de armament să număr cartușele, dar e de prisos, căci debandada e din cale-afară de mare. Impresia asta de improvizat îmi dă o neliniște de panică. Alerg fără rost în

toate părțile, în bâlciul ăsta de oameni, care diseară vor juca, fiecare în parte, tragedia pe care era s-o joc doar eu aseară.

Doi soldați de la aprovizionare umblă, de colo până colo, pe cărăruie, cu câte un sfert de bou pe umeri.

– Domnule sublocotenent, ce facem cu carnea asta? Râd galben.

– Cine mai vrea să mănânce, mă?... Cine o să aibă chef de mâncare mâine, chiar dintre cei ce vor mai trăi?

– Don sublocotenent, dar ce să facem cu ea?

– Aruncați-o.

Se întunecă înfiripat și timpul trece fără ca nimeni și nimic să-l poată opri. Îmi ard buzele.

În odăița popotei, comandantul companiei, cu ceilalți doi ofițeri de la companie, iau ca gustare chiftele prăjite (gătite, în gândul celui ce le-a frământat acum o oră, pentru altfel de oameni și altă seară) și câte un pahar de vin.

– Ia și dumneata ceva... mai prindem nițică inimă. Și... cine știe ce se mai întâmplă diseară.

Nu simt nici o nevoie, nici o dorință, și orice încercare, fie și de a mânca numai, ar strica plinul unui cerc.

– Cât e ceasul?

Și întrebarea halucinantă, acum, parcă picură în suflet.

– Șase fără cinci. Mai sunt cinci minute.

– La companie.

Încep șuierături, oamenii se încolonează cu zgomot de bidoane, arme și lopeți. Încă mai sunt strigăte: „Niculae Fira... Niculae Fira... vino de ia mantaua lui domn plutonier major“. Înserarea abate și pe cei care mai făceau glume. Coborâm șchiopătând pe alt drum, un drum de bolovani, decât cel străbătut de mine aseară. Nimeni nu mai scoate o vorbă. Jos ne așteaptă celălalt batalion, gata încolonat. Sunt peste toată valea, în înserare, numai grămezi și siluete mute de soldați, ca o turmă cenușie.

Mă cheamă colonelul, care a rămas comandant titular al regimentului. Caută să-și stăpânească dezarticularea, prin formule reglementare. Sunt de față și cea mai mare parte dintre ofițeri.

– Va să zică ești vârful avangărzii? Auz că te cunoști cu comandantul companiei din vamă. Uite ce faci.

Mi se pare de necrezut că mie mi se spune asta.

– ...Trimiți doi oameni ca să se apropie de bara vărgată... grănicerul nostru va cere foc finanțului ungar. În clipa aceea, cei doi oameni sar la el și îi pun baionetele în dreptul gâtului, strigându-i să tacă. Dacă țipă, îl străpung.

– Dar dacă...

– Taci. Locotenentul locuiește la vamă? nu? Cu patru oameni pătrunzi la el, cu armele întinse, și-i explici că s-a declarat războiul, că nu-i facem nimic dacă se predă. Ceilalți oameni năvălesc în cazarmă apoi. Și, către căpitanul Floroiu: dumneata, firește, vii imediat după el și înconjuri cazarma.

Pornim. Din cauza muntelui, s-a întunecat de tot. Ajung în șoseaua cea mare, cu regimentul după mine, și mă opresc. Un ofițer de legătură îmi spune că s-a contramandat ordinul, că va trece înainte regimentul XR, vecin de brigadă.

Încerc să pun orânduială între oamenii care se grămădesc unii într-alții.

– Cum te cheamă, băiete?

Mormăie ceva zdruncinat, de neînțeles.

– Dar tu cine ești...? în ce grupă ești?

– Nu... nu... eu... să...

Au trupuri de găini, moi. Îi mișc cu mâna din loc în loc și rămân unde îi pun, sleiți. De altminteri și vocile ofițerilor parcă șchioapătă. În jurul nostru, dincolo de cei cinci pași până unde vedem, cine știe ce prăpăstii de moarte, ce scene de bestialitate, ascunde noaptea asta, atât de neagră că nu se poate deosebi nici o siluetă măcar. N-or fi început alții lupta? Dacă au pornit în același timp cu noi, și ei, din întuneric?

Sunt fericit că nu mai atac cel dintâi și mă trântesc jos în iarba caldă încă de soare.

Mă gândesc la măcelul care va fi peste 30-40 de minute. Cranii sfărâmate de paturi de armă, trupuri străpunse și prăbușite sub picioarele celor care vin din urmă. Facile și urlete. Explozii de obuze care să doboare rânduri întregi. Știu că voi muri, dar mă

întreb dacă voi putea îndura fizic rana care-mi va sfâșia trupul. Și un gând stăruie, plutind peste toate, ca o întrebare: pentru mine anume cum va fi? glonț... baionetă sau explozie de obuz?

„XX înainte...!” E o poruncă venită din om în om. Ridic oamenii ca pe bolnavi și pornim pe șoseaua care nu se mai vede albă. Singura apărare în noapte îmi sunt tovarășii, suntem ca niște călători atacați de lupi și trebuie să ne apărăm spate în spate, căci oriunde, de jur-împrejur, e moartea de fier și gloanțe. În clipa asta încă, putem fi surprinși. Regulamentul cere patrula la câteva sute de metri pe dreapta și pe stânga. Numesc oamenii, dar nimeni nu se desprinde. Alerg și îi zgudui, trimitându-i în noapte, dar nu se duc, sleiți, decât trei pași și continuă să meargă apoi târât, alături de noi. Renunț... Fie ce-o fi.

Într-un tablou străin, în golul minții, văd în clipa asta limpede și departe de ai mei pe nevastă-mea, amantul ei, dar n-am timp să mă opresc, să-l fixez, ca să privesc. Bucuriile și minciunile lor sunt puerile față de oamenii aceștia, dintre care unii vor muri peste zece, cincisprezece minute, alții mâine, poimâine, săptămâna viitoare. Dintr-o dată, din noaptea dinaintea noastră, unde e viață și mișcare cu oameni, din care noi nu vedem și nu știm nimic, ca o solie dintr-un gol, din bezna unei odăi întunecate, s-aude o răpăială de focuri plesnite de armă. E singură în tot cuprinsul lumii. E originară ca întâiul om pe pământ și nu o voi uita până la sfârșitul vieții, niciodată. Parcă o morișcă mare, de Moși, s-a învățit repede, dar sunetul, mă întreb, la ce corespunde în noapte, acolo, cine a tras, cine a căzut?

Zarurile au fost aruncate.

Compania și, bănuiesc, tot regimentul s-a întors răsucit în loc, de spaimă, și oamenii sunt gata de fugă. Urlu scos din minți la gândul goanei nebune, care ar fi mai rea ca moartea: „Pe loc, stați pe loc!”

Se opresc toți, sfârșiți, căci nu au voința să fugă și după câteva clipe reluăm marșul, târât ca după mort.

Identific, după dâmb și după ocolul șoselei, locul unde suntem. Fac socoteala aproximativă și găsesc că avangarda regimentului XR a trecut sigur dincolo de vamă. Așadar, evenimentul

s-a consumat. Întâmplarea de vorbe și cărți a devenit piatră, stofă, aramă, o noapte anume. Am trecut dincolo, peste linia punctată, pe care am desenat-o zece ani în școală.

– Uitați... uitați...

Dinainte vine între două santinele, cu armele îndreptate spre el, un prizonier (nu mai încape îndoială). E plutonierul Bela Kiss, îl cunosc acum după pantalonii de dril alb.

Iată deci întâiul prizonier în acest război la care iau parte. Oamenii și-au mai revenit puțin. Seara de cenușă oarbă a devenit întuneric străveziu. Trecem și noi prin vamă. Bara e ruptă, jos lângă ea e un mort. Un rănit e sprijinit pe genunchi de către un soldat.

– Ce-a fost, camarade? întreb în treacăt.

– O luptă scurtă... domnul colonel P. B. e rănit de moarte. Uite-l.

Aflu ceva mai târziu că, în momentul când a fost somată, santinela ungurească a țipat, locotenentul Sigismund Lajos a ieșit în prag, a tras cu revolverul în direcția grupului, așa, în noapte, și glonțul lui a nimerit în cap pe colonel, care venise în fruntea avangărzii. Pe urmă, după un schimb de focuri, ungerii au fugit cu toții. Asta exista adineauri în noaptea neagră și noi nu vedeam nimic, ca și când n-ar fi fost așa: cum nu văd nimic, de pildă, vizitatorii într-un simplu parc comunal. Mi se comunică din urmă că regimentul XR a luat-o la dreapta, că nu mai am pe nimeni înaintea mea, de parcă s-ar fi dat la o parte o perdea, și deci să mă desfășor în avangardă. E o imposibilitate. Iau o distanță la o sută, două de metri înaintea companiei, dar patrulele nu se duc la mai mult de zece pași de mine.

Sunt înaintea tuturor milioanelor din neamul meu; în fața mea cu o șosea, cu garduri, cu întuneric și cu moartea plutind în toate.

Avem de la începutul serii toți baionetele la armă și formația de luptă.

Ordinul e să cercetăm tot ce întâlnim în cale. Mergem destul de încet, dibuit, și cei din fața mea sunt ca umbre închegate din întuneric. Ne așteptăm la un atac scurt, prin surprindere.

Întâlnim după un timp o casă pe stânga... are curte cu gard înalt, iar înăuntru se văd lumini. Ne oprim, dau ordin oamenilor din față să sară peste gardul înalt, dar nu se mișcă nimeni. Sar eu ulucile, încurcându-mă în sabie, și atunci vin și ei după mine. În casa cu două odăi, în dreapta și în stânga, sunt aprinse zeci de lumânări ca la mort și o româncă, nouă parcă, se închină speriată. Cinci-șase copii stau lungiți pe jos. Îi întreb dacă au fost ungurii, unde sunt, iau trei-patru lumânări în buzunar și pornim mai departe. Ordin din urmă vine să căutăm o călăuză.

Iată altă casă. E moartă și ghemuită în întuneric toată. Batem în poartă. O femeie ne lămurește că au fost ungurii chiar la ei, dar au fugit, lăsând în grabă, în băătură, tot ce-au avut.

Pe prispă e o arătare de om.

– E bărbatul dumitale?

– Da, e bărbatul meu, dar e beteag, de aceea l-or fi lăsat.

– Nu-i nimic, merge cu noi, îl luăm călăuză.

E cu pantaloni albi, cu cămașă aspră, țăran de ai noștri, și opunerea lui deznădăjduită nici nu ne întârzie măcar. Îl luăm și pornim înainte.

Întunericul s-a făcut mai omenesc. Mă uit la ceas, e aproape zece seara. Așadar, au trecut cele două ore – așa au fost – și supra-puse imaginii mele dinainte sunt surprinzătoare prin golul lor.

Un pod, despre care știm că e minat. Ne oprim. Ordin din urmă iar, să treacă o grupă neapărat și fără întârziere. Oamenii șovăie, firește...

– Bine, atunci trec eu.

– Trec și eu, don sublocotenent.

E ordonanța mea...

Și eu.

E caporalul Nicolae Zamfir.

Trecem toți și nu se întâmplă nimic (tocmai a doua zi a sărit, sub o căruță).

O pădure mijită, mai mult ghicită, de o parte și de alta a drumului, ne dă un soi de atenție crispată, dar după ce trecem de ea și ocolim un bot de deal, mereu cu baionetele înfipite în întuneric, priveliștea se deschide larg de tot, imensă, fantastică, de parcă

suntem în pragul altei lumi. Totul coboară ca înspre o vale dulce și vederea e înlesnită de zecile de focuri uriașe ce ard pretutindeni. Cât ajungi cu ochii, case ard cu vâlvătai care luminează ca niște înalte torțe. Ținutul Branului întreg, înconjurat de munți, apare astfel, cu drumurile lui, cu sate, biserici, grupuri de copaci care nu pot fugi de îmbrățișarea focului. Sublocotenentul Orișan vine din urmă să privească și el ridicarea și căderea flăcărilor, care înalță și coboară cerul. Ard și numeroase șire de paie, anume, se vede, ca să le lumineze lor – celor ascunși în întuneric, așezați cine știe cum – venirea noastră. Voi pricepe mai târziu că întunericul e de neîndurat în război, pentru toată lumea. Oamenii s-au mai dezghețat. Frumusețea priveliștii și gândul că, oricum, moartea nu vine din întuneric, de la doi pași, ca ăl necurat, că dușmanul e abia jos în vale, că nu e o chestie de secunde, iar clipa nu e definitivă, ne mai liniștește puțin. Pornim cu mai mult curaj, mai repede la vale, pe șoseaua de acum albă.

Dar când ne apropiem de Bran, vedem cu spaimă că înspre noi înaintază, plutind larg, un vultur uriaș de foc, pe care nu-l poți privi, ca pe discul soarelui. Batalionul întreg s-a trântit îngrozit în șanțurile șoselei și așteaptă sfârșitul lumii. Că s-a speriat e din pricină că la regiment nimeni nu ne-a arătat ce e o rachetă, iar că s-a trântit în șanț a fost mișcarea cea mai indicată.

Începe o răpăială de focuri care crește și descrește, ca și când ar fi pe un portativ în spațiu.

Înaintăm iar, când iată că pe șosea apar, în lămurirea focului, siluete omenesti. În asemenea împrejurări toate siluetele sunt de dușmani. Ne apropiem și vedem totuși că sunt soldați din regimentul XR, care a pătruns în Bran ocolind și dă o luptă de stradă. Ne oprim în lumina ca ziua, chiar în marginea târgului. Sunt atât de prins de belșugul de vederi și de senzații din afară, că nu am timp să-mi mai simt sufletul. Acum știu cum va fi. Mă uit la ceas, e miezul nopții. Răpăiala de focuri amuțește din când în când, pe urmă crește, dar nu se coboară niciodată de tot, ci urcă și scade capricios ca țâșnirea și jocul apei din avuzul în soare. Trage cineva din noapte în noi și aud primele gloanțe trecându-mi pe la ureche. Sunt ei, întâia dată de față. Voi ști mai târziu că toate

gloanțele, mieunând, trec pe la ureche. Oamenii se aruncă disperăți în șanțurile șoselei. Vără numai capetele sub podețele din dreptul caselor, lăsând trupurile afară, ca niște struți. Îi strig pe nume pe câțiva dintre ei, dar e de prisos. Rămân în picioare pe șosea ca să le arăt că nu e nimic, cum gustă părinții din doctorie, ca să încurajeze copiii s-o ia. Dar doctoria e o noutate și fac o sforțare, căptușită. Gloanțele, e drept, vin rare, și lovesc rupând din copaci, în praful din șosea, în gardul caselor vechi care plesnește rupându-se zgomotos.

Din urmă vine pe lângă oameni, căpitanul. Îl văd parcă acum din nou. E mic ca o fetiță, cu mustața plină tunsă scurt, îmbătrânit de timpuriu.

– Ce facem?

– Așteptăm ordine noi, de la brigadier.

Coboară spre noi pe șosea, din târg, un grup. Gloanțe puține, numărând parcă rar și piuit, vin înspre noi, mușcând scurt din gard și din praful șoselei. Știu atât de bine că voi muri în noaptea asta, încât mi-e absolut indiferent pericolul localizat. Găsesc chiar că n-ar fi deloc mai dezagrabilă moartea aci, decât în flăcări.

Căci iată, se aude o detunătură puternică, dar parcă nu în raport cu erupția de lumină și fărâməturi negre, pe care o produce.

– Au aruncat podul, cu ai noștri, în aer, Gheorghidiule. Mă duc înapoi să văd ce facem.

Încerc să trag de picioare oamenii, care-s mereu cu capetele vârâte sub podețe. Când în sfârșit au văzut cât de greu nimeresc gloanțele, și-au mai venit în fire.

Din târg, se aude acum un tropot ca de escadroane în galop pe șosea, înspre noi. Oamenii mei au sărit șanțul șoselei și, întorcându-se ca într-o arie, au început fuga. Sar în mijlocul lor, strig pe nume pe gradați, pe cei pe care-i am în față și, scurt, cu răsuflarea suspendată, se opresc. Coboară iar în șanț, cu baionetele întinse alături.

Rămân singur în picioare și aștept să văd ce vine.

Știu acum că s-a apropiat, ca de fier nevăzut, clipa definitivă.

Coboară spre noi, alergând, zeci și zeci de oameni, cât e de largă șoseaua. Lumina flăcărilor e atât de albă, încât îi recunosc.

Fac umbre negre lungite în praf. Sunt ai noștri. Întind brațele ca o barieră.

– Stați... ce e cu voi?

Gâfâie zbuciumat, vorbesc fără să privească:

– Ne-au prăpădit... ordin de retragere.

Am înghețat... e întâiul moment de groază acută pe care-l am și răspund săcâit, uscat, grăbit:

– Nu e nici un ordin de retragere. Apoi, deznădăjduit: Pluto-nul întâi ocupă șoseaua!

Oamenii mei sunt la comandă, în mijlocul șoselei.

Și către grămada de zeci de fugari:

– Intrați în curtea asta.

Oprirea în loc i-a mai calmat, ca un exercițiu siluitor. Intra cu o turmă în ograda gospodărească, unde, de altfel, sunt adăpostiți de casă.

Alt tropot pe șosea... alt grup, mai mare încă, vine din târg.

Oamenii mei strigă acum singuri, încălziți, când văd că sunt alții mai slabi de înger ca ei:

– În curte... în curte, pe dreapta.

Al treilea grup, o companie întreagă cu ofițerii ei, vine fugind îngrozită:

– Loc, faceți loc!

Ies înainte, răcnind, cu sabia întinsă:

– Stați!

Dar nu vor să asculte, zbiară numai:

– E retragere... suntem cu domnul căpitan.

Și s-au oprit în așteptare, cum pândește un om care vrea să coboare, pe scara unei trăsurii. Îmi arată pe căpitan.

– Domnule căpitan, unde plecați?

– E retragere... ne-au prăpădit batalioanele. Și îmi spune cu ce companie e.

Cu vocea palidă, înălbit de această idee a fugii, îl lămuresc scurt:

– Nu e nici un ordin de retragere... intrați în curtea asta, și le arăt o curte pe stânga.

– Trebuie să trec.